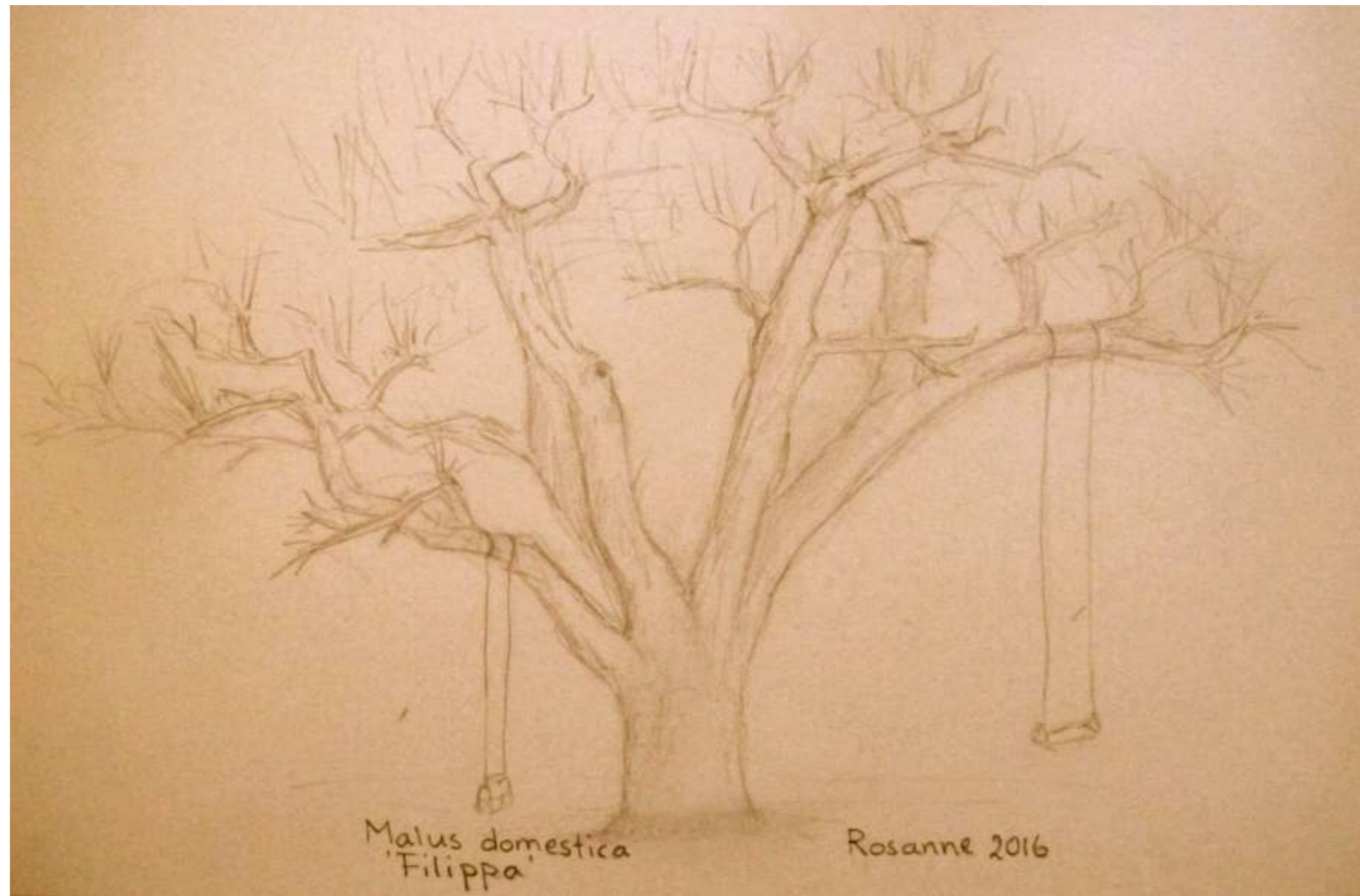

Undersökning av ett koloniområde

Bergshamra Koloniområde

Undersökning av ett koloniområde

Kolonirörelsen i Sverige

Fenomenet med koloniodling kom till Sverige från Danmark i slutet av 1800-talet. De första svenska koloniträdgårdarna anlades av naturliga skäl i Landskrona och Malmö. Idén att städernas arbetarklass skulle ges möjlighet till odling och frisk luft kom från Tyskland där liknande system funnits sedan 1800-talets början (Mannerfelt 2009).

Anna Lindhagen var en av initiativtagarna i Stockholmsområdet. Efter besök i Danmark 1903 inspirerades hon av de koloniområden som redan fanns där (Mannerfelt 2009).

Idén med koloniträdgårdar grundade sig i en tanke om att fattiga stadsbor skulle ges möjlighet till en liten bit jord att bruka. Detta skulle göra det möjligt för dem att bland annat odla nyttoväxter, få omväxling till ensidiga arbeten, frisk luft och ett bättre umgänge med familjen (Lindhagen 1905).

Bergshamra koloniområde

Från odlingsland till kolonilotter

Koloniområdet i Bergshamra bildades först som ett område med obebyggda odlingslotter för att råda bot på den livsmedelskris som råde till följd av första världskriget. Initiativtagare var Anna Åbergsson som 1918 varit med och startat Odlingssällskapet Stockholms Omnejd. Anna Åbergsson lyckades ordna ett arrendekontrakt på kronoegendomen Bergshamra. Området som arrenderades var 33 hektar och styckades upp i lotter om 300-400 kvm (Ajkay & Fredriksson 1986; Hagström, Hallman, Bill, Lidman & Lundkvist 1939).

1920 när bristen på livsmedel inte längre var så stor minskade intresset för odlingslotterna och Odlingssällskapet förändrade därför verksamheten. Området styckades om i lotter om allt mellan 220 och 1200 kvm och byggnadsrätt för en kolonistuga gavs till de flesta lotterna (Hagström et al. 1939). Arkitekten Einar Rudskog ritade planen över hur området skulle styckas om. Rudskog ritade även fyra olika typritningar för kolonistugorna. Stugorna gjordes enligt de nationalromantiska ideal som råde. Stugorna målades röda med vita knutar. Gustaf Lind, direktör vid Experimentalfältets trädgårdsskola ritade planer för trädgårdarnas utformning. Elever vid Experimentalfältets skola planterade även en mängd fruktträd som bildade alléer längs vägarna i kolonin. Även bärbuskar planterades ut, allt efter Gustaf Linds anvisningar (Ajkay & Fredriksson 1986). Redan 1922 råde dock oro över att arrendekontraktet inte skulle förnyas när det gamla löpte ut 1924, men trots protester från byggnadsstyrelsen och villaägare i området beviljades Odlingssällskapet ett kontrakt på tio år. Möjligtvis med hjälp av stöd från dåvarande jordbruksminister David Pettersson som besökte

kolonin 1923 (Hagström et al. 1939; Andersson 1979).

Kolonisterna bildade föreningen Bergshamra Koloniförening u.p.a. 1931 och har sedan 1934 arrenderat området utan Odlingssällskapet inblandning (Ajkay & Fredriksson 1986).

Söder om Bergshamra allé fanns fortfarande en del planteringsland men eftersom de var svåra att hitta arrendatorer till så styckades de upp till kolonilotter och bebyggdes med små trädgårdspaviljonger efter att Koloniföreningen fått tillstånd för detta 1935 (Hagström et al. 1939).

Koloniområdet krymper

Koloniområdet har vid ett flertal tillfällen naggats i kanten. 1938 försvann ett tiotal lotter när ett reningsverk uppfördes vid Ålkistan. Efter att den verksamheten lades ned på 1960-talet har koloniföreningen åter fått arrendera platsen där nu deras föreningsstuga står sedan 1973. Föreningsstugan är typisk för den gamla kolonibebyggelsen med sitt nationalromantiska utseende. Taket av lertegel, den liggande panelen, de småspröjsade fönstren och de snidade pelarna vid farstuvisten är några av de typiska drag man kan se. Föreningsstugan stod tidigare på en lott där idag tunnelbaneuppgången vid Södra Bergshamra finns (Bergshamra koloniförening 2015)

1958 fick Bergshamra koloniförening återigen avstå mark när punkthusen vid Ripstigen skulle byggas. Detta innebar förlusten av föreningens festplats med dansbana samt ett antal kolonilotter (Ajkay & Fredriksson 1986).

När Gustav VI Adolf fick reda på detta ordnade han med mark för att antal lotter i Sköndal vid Ulriksdals slott eftersom han uppskattade mycket att promenera i Bergshamras koloni. 1962 fick dock ytterligare tolv lotter stryka med p.g.a ett tillfälligt bygge av en skola. Bara två år senare skulle Bergshamravägen breddas vilket krympte koloniområdet ytterligare. 1972 förbereddes tunnelbaneuppgången till Södra Bergshamra, som nämndes tidigare, och därför blev tolv kolonister av med sina lotter. Tunnelbaneuppgången togs dock i bruk först 1987 (Andersson 1979).

Kontraktet för den arrenderade marken norr om allévägen upphörde 1982 och eftersom Solna kommun, som köpt marken av staten, hade planerat bebyggelse där kunde koloniföreningen inte få något nytt kontrakt. På initiativ av två lokalpolitiker föreslogs det att föreningen skulle få arrendera mark på Tivolihalvön som ersättning för det förlorade området. 1983 flyttades en stor del av de berörda kolonisterna till Tivoliområdet, i många fall flyttades kolonistugorna med. Andra byggde nytt i samband med flytten. En del kolonister flyttade istället till Sköndalsområdet (Ajkay & Fredriksson 1986).

Föreningsstugan på dess nuvarande plats Foto: Per-Åke Petersson

Bergshamra koloniområde 1922 Foto: Gustaf Heurlin Publicerad av Stockholms stadsmuseum

Växtligheten

Från början, när det bara var odlingslotter, var tanken att det skulle odlas framförallt potatis och andra rotfrukter för att råda bot på matbristen (Ajkey & Fredriksson 1986). När verksamheten senare gjordes om till kolonilotter med stugor på kom odlingen också att innefatta fruktträd och bärbuskar. Även om viss odling av växter för dess skönhets skull förekom så låg fokus fortfarande på odling av ätbara grödor, men en stor del av nyttan var också möjligheten till rekreation för de trångbudda människorna i staden (Ajkey & Fredriksson 1986). Fram mot 1950-talet minskade intresset successivt och det kunde till och med ses som ett tecken på fattigdom att odla sin egen mat. Med 70-talets gröna våg ökade intresset igen, nu för en giftfri och biodynamisk odling som svar på den flitiga användningen av bekämpningsmedel och konstgödsel under 50- och 60-talen. Idag är rekreationen och nöjet att få arbeta med och njuta av trädgården en av de viktigaste vinsterna för många kolonister. Det fokus som fanns på nyttoväxter i början är inte lika genomgående och odling endast för skönhets skull har fått ta allt större plats. Odlandet av nyttoväxter börjar däremot öka igen och tyngdpunkten ligger för många på kvalitet istället för kvantitet (Pettersson 2015).

Kolonilott nr. 19

I ett telefonsamtal berättar nuvarande innehavarna av denna lott, Tommy Rundqvist¹ och Marie Jörlås², att de har haft den sedan 1998. Den tidigare ägaren hade haft lotten en lång tid, men hur länge är osäkert. Tommy berättar att huset, eller paviljongen, var i dåligt skick när de köpte det, och att byggmaterialet var av dålig kvalitet. Därför rev de byggnaden och byggde en ny lite högre upp på lotten år 2000. När de rev den gamla paviljongen stod det 1936 på en bräda och de gissade därför att den gamla byggnaden var byggd det året, något som också stämmer överens med de uppgifter som finns i föreningens minnesskrift om när de lotterna bebyggdes.

Lott nr 19 och lotten bredvid, nr 18, ligger på den mark som var odlingsland ända fram till 1935 då föreningen fick tillstånd att stycka upp den i kolonilotter och ge bygglov för en trädgårdspaviljong på varje för att göra dem mer attraktiva (Hagström et al. 1939).

När Tommy och Marie byggde den nya paviljongen har de försökt behålla karaktären, även om den blivit lite större och fått ett trädäck som uteplats. Trädäcket ligger på platsen där själva paviljongen låg tidigare. Färgen är idag ljusgrön istället för gul.

Marie berättar att lotten var ganska igenväxt med bland annat hallon och sibirisk ärtbuske när de tog över. Vidare fanns det bland annat mycket fläder, syren och vildvin, en del humle och två äppelträd av sorterna Filippa och Ribston. De tror att Ribstonträdet har en annan sort inympad som skulle kunna vara Lobo, men den ger inte så mycket frukt. Träd och buskar som tillkommit efter att Tommy och Marie tog

över är bland andra ett victoriaplommon, luktolvon, doftschersmin, magnolia, rododendron, buddleja och några olika rosenbuskar. Odling av grönsaker upplever de har varit svårt då platsen är väldigt skuggig, men lite odling av bland annat jordgubbar och tomaterna finns i odlingslådor på lotten. I några av rabatterna har de även en del kryddväxter så som lavendel, oregano och citronmeliss. På lotten finns även klematis och busk pioner.

Värdeanalys

Bergshamra koloniområde

Värdena med koloniområden är flera. Många av de tankar som fanns när verksamheten uppstod är aktuella även idag. Att ge möjlighet till vistelse i gröna områden och ett omväxlande arbete med något levande för alla de som bor i städer tror jag är lika viktigt för välbefinnande och hälsa nu som då.

Bergshamra koloniområde glädjer inte bara de kolonister som har en lott på området utan även alla som har möjlighet att njuta av trädgårdarna när man promenerar i området. I och med sitt läge i Ekoparken, världens första nationalstadspark, finns många promenadstråk i området och koloniföreningen håller de flesta häckar och staket låga för att förbipasserande ska kunna ta del av trädgårdarna utifrån (Waldenström 2001).

Andra faktorer som gör just Bergshamras koloniområde värdefullt är att även om området har krympt väsentligt och delar av det flyttats så finns faktiskt en del av de ursprungliga lotterna från 1920-talet kvar. Och en ganska stor del av stugorna har kvar drag från den nationalromantiska stilen som eftersträvades när de först byggdes. Något som föreningen också verkar uppmuntra till att bevara. Inte minst föreningsstugan är ett fint exempel på det (Bergshamra koloniförening 2016).

När det gäller växtligheten och odlingen har en hel del förändrats men det finns även drag kvar från förr. Fokuset på odling av ätbara växter är inte lika tydligt nu som när verksamheten startades. Fortfarande finns en hel del fruktträd och bärbuskar i området, även om en hel del av de som planterades i början på 1920-talet strukit med under åren. En annan värdefull aspekt av koloniodling är den stora biologiska mångfald som ofta skapas.

Lott nr. 19

Lott nr 19 var, som tidigare nämnts, obebyggd fram till någon gång efter 1935. Den bebyggdes då med en så kallad trädgårdspaviljong istället för de större kolonistugorna. Även om byggnaden sedan revs p.g.a. Dåligt skick så har hänsyn tagits till att bevara karaktären av en paviljong när den nuvarande byggnaden uppfördes. Detta bidrar till att visa en bit av koloniområdets historia.

Gamla trädgårdspaviljongen på lott nr. 19 Foto: Marie Jörlås

Lott nr. 19 vintertid med nya paviljongen Foto: Per-Åke Pettersson

¹ Tommy Rundqvist kolonist lott nr 19 Bergshamra, Telefonsamtal 01-01-2016

² Marie Jörlås kolonist lott nr 19 Bergshamra, Telefonsamtal 01-01-2016

Gällande odlingarna på lotten så berättar de nuvarande innehavarna att det har berättats om odlingar av nyttoväxter men att de inte vet exakt vad som odlats. När de tog över lotten hade den i första hand odlats för att ha så liten insyn som möjligt. Tommy och Marie har öppnat upp den en hel del och det odlas lite nyttoväxter igen.

Deras tanke med att ha en kolonilott har alltid varit i första hand att kunna umgås med familjen med närhet till naturen.

Gamla växter som finns bevarade på lotten är bland annat de två äppelträden och ett flertal fläder och syrébuskar.

Riskenanalys

Hotbilden mot området är idag betydligt mindre än den varit tidigare. Per-Åke Pettersson³ säger att de inom föreningen känner att läget i nationalstadsparken ger ett bra skydd mot att området rivs till förmån för annan användning. De är därför noga med att vara en tillgång för andra som rör sig i området genom att sköta om sina lotter och stugor väl för att på det sättet göra det motiverat för Solna stad att värna om området som en tillgång för alla som rör sig där.

Ett tänkbart hot mot karaktären på området är att byggnadernas utseende ändras mycket vid nybyggnationer och renoveringar. Delvis så finns det redan avvikelser från den ursprungliga stilen, men flera av stugorna har fått behålla sina nationalromantiska drag. Gällande karaktären på området så upplever jag att man från föreningens sida är mån om att bevara den. Ett exempel som vittnar om detta är renoveringen av föreningsstugan som finns beskriven på hemsidan (Bergshamra koloniförening 2016).

Rekommendationer

Med tanke på koloniområdets placering så känns det ganska väl skyddat. Precis som föreningen redan tänker så är nog det bästa sättet att upprätthålla detta skydd att fortsätta vara en attraktiv del av Ekoparken. Som jag ser det så går det hand i hand med att förvalta ett av de största värdena som jag anser att koloniodling medför, nämligen att så många som möjligt som inte har möjlighet eller vilja att bo på landsbygden ändå kan få en närhet och koppling till naturen.

För att bebyggelsen ska hållas så lik den ursprungliga som möjligt skulle man inom föreningen kunna upprätta riktlinjer för hur nybyggnationer och renoveringar bör genomföras. Tyngdpunkten bör ligga på att bevara karaktären av små enkla stugor med ett äldre uttryck och kanske ge ett större utrymme för individuell utformning än vad som gavs vid byggandet av den ursprungliga kolonibebyggelsen. Ännu kraftfullare skulle det förstås vara om markägaren, Solna stad, reglerade detta i en detaljplan eller liknande.

När det gäller det gröna kulturarvet skulle jag rekommendera att man verkar för att bevara de gamla fruktträd som finns och även för en

föryngring när så behövs. När det gäller en del av fruktträden har kunskapen om vilken sort det är gått förlorad med tiden vilket framkommit i en undersökning av vad som odlas i nyttoväg i området som gjorts av Per-Åke Pettersson. Med anledning av detta finns planer på att ta hjälp av en pomolog för att kunna sortbestämma frukterna. Olika tillfällen där man bjuder in expertis inom historisk odling, koloniträdgårdars historia och vilka gamla sorter som var vanliga är ett bra sätt att väcka och ta tillvara på intresse för bevarande av sorter som håller på att försvinna. Liknande aktiviteter kan man läsa på föreningens hemsida om att det ordnats inom föreningen tidigare.

För att förhindra att kunskap om lotterna och stugornas historia när och hur de uppförts, vilka fruktträd som finns och vilka sorter det är, vilka grödor som odlats genom tiderna skulle var och en kunna göra någon sorts dokumentation över sin lott där man kan föra in dels vad man får reda på om hur det varit förr, men också vad man själv gjort på lotten under sin tid som kolonist där. Detta skulle sedan följa med lotten vid övertagande av en lott. Omfattningen varierar givetvis efter vad som finns att dokumentera men också efter hur mycket tid och intresse som finns för en sådan dokumentation.

Flygfoto över Tivoliområdet Foto: Bergshamra koloniförening

Kanalvägen, en av gångvägarna genom kolonin Foto: Per-Åke Pettersson

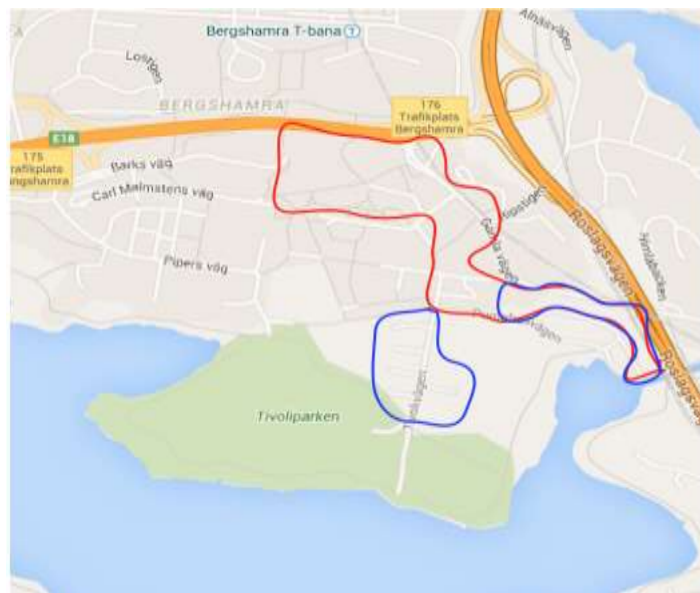

Originalstuga från 1920-talet står på lott nr. 63 Foto: Per-Åke Pettersson

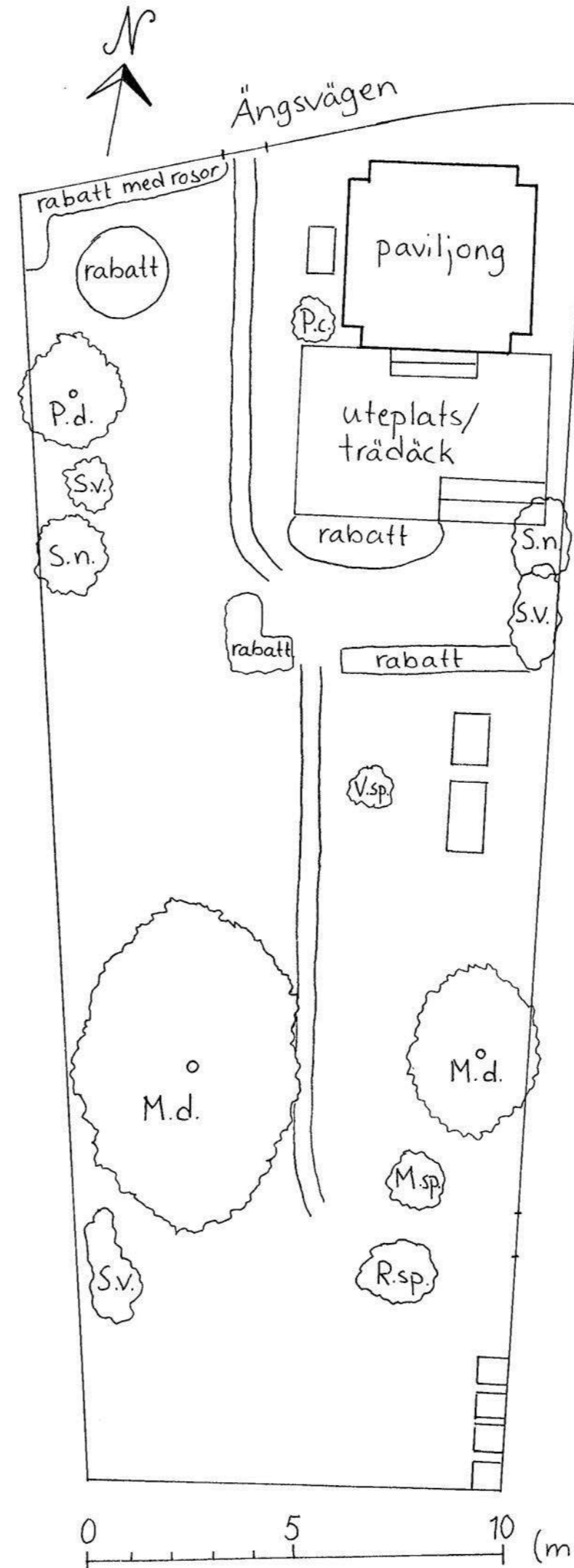
³ Per-Åke Pettersson kolonist och webbansvarig i Bergshamra koloniförening, E-post konversation 2015-12-27

Aktuell karta över Bergshamra koloniområde
Illustration: Anna Harvard & Bergshamra koloniförening

Kartbild från Google maps över Bergshamra med gamla koloniområdet markerat med rött och nuvarande området markerat med blått.

Allmänna anvisningar

Planritning över kolonilott nr. 19 i Bergshamra koloniområde.

Lotten avgränsas mot lotten väster om sig, lott nr. 18, med en tujahäck. Längs kortsidan mot Ängsvägen löper ett vitt trästaket. Längs östra långsidan löper ett spaljéstaket överväxt med klängväxter, från ängsvägen fram till fläder- och syrenbuskarna. Där tar hallonbuskar vid fram till ingången. Längst ner på denna långsida står fyra kompostkärl. Den sydligaste kortsidan är planterad med en pilhäck som ännu är ganska låg och gles. Gångarna på lotten är stenlagda med röd ölandssten. På lotten finns tre odlingslådor

Symboler

- M.d. Malus domestica, äpple
- P.d. Prunus domestica, plommon
- S.v. Syringa vulgaris, syren
- S.n. Sambucus nigra, fläder
- R.sp. Rhododendron
- M.sp. Magnolia
- V.sp. Viburnum, olvon

TLH, KTL 104 Projektkurs 1 med kulturhistorisk inriktning
Göteborgs universitet, Institutionen för kulturvård
Rosanne Håkansson 2016-01-06 5(6)

Källförteckning

Ajkay, Anna von & Fredriksson, Göran H. (1986). *Bergshamra koloniområde*. Solna: Zero

Andersson, Valborg (1979). *Vi ser tillbaka*, Minnesskrift över Bergshamra koloniförening u.p.a. 1919-1979. Bergshamra

Bergshamra koloniförening (2016). *Renovering av föreningsstugan och föreningsstugans historia*.

<http://hem.bredband.net/Bergshak/> Välj fliken föreningsstugan i menyn gå vidare till Föreningsstugans historia. [2016-01-02]

Hagström, E.G., Hallman, Carl A., Bill, Sven R., Lidman, Erik & Lundkvist, Ferd. (1939).

Minnesskrift över Bergshamra Trädgårdskoloniförenings verksamhet åren 1919-1939. Bergshamra

Lindhagen, Anna (1905). *Om koloniträdgårdar*. [Elektronisk resurs]. Stockholm: Wilhelmsson

Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:eod-1727512>

Mannerfelt, Karine (2009). *Kolonilotten: världens trädgård*. Stockholm: Stockholmia

Pettersson, Per-Åke (2015). *Vad odlades i koloniträdgårdarna förr - och vad odlas nu?*

<http://hem.bredband.net/Bergshak/> Välj fliken aktuellt i menyn och gå vidare till meddelandearchiv. [2015-12-29]

Waldenström, Henrik (2001).

Guide till Ekoparken: världens första nationalstadspark :

en presentation av de kungliga parkerna Djurgården - Haga - Ulriksdal som förenas kring Brunnsviken. Stockholm: Birka energi